

Geográfus Doktoranduszok XII. Országos Konferenciája

Szeged, 2012. szeptember 05-07.

A kötet szerkesztői

Boros Lajos

Józsa Klára

ISBN 978-963-306-172-5

Tartalom

A fogyasztás földrajzának elméleti megközelítései	
Farkas Bertalan Péter	2-6
Jász-Nagykun-Szolnok megye európai uniós egészségügyi fejlesztései	
Hangodi Krisztina.....	7-21
Területi változások a Badacsonyi és Kunsági borvidékeken	
Kismarjai Balázs	22-38
Egy kisváros központi szerepköre a helyi társadalom nézőpontjából	
Körmöczy Gábor	39-54
A Fehn települések történeti földrajza	
Korom Annamária – Hornyák Sándor János	55-71
A „Kárpátalja” Szabad Gazdasági Övezet, mint a területfejlesztés perspektívája	
Kovály Katalin	72-83
A mórահalmi gyógyfürdő a látogatói vélemények tükrében	
Martyin Zita	84-100
Városrehabilitáció kérdései és a VITO projekt eredményei a szlovákiai Selmecebánya példáján	
Nagy Gyula – Jámbor Viktor	101-113
A kulturális örökség fogalmi kérdései	
Pap Ági – Boros Lajos	114-131
Köztérfejlesztés és térhasználat a szegedi Szent István tér példáján	
Vedrédi Katalin – Sági Mirjam	132-153
Szeged a hazai nagyvárosok versenyében	
Vida György	154-171
Kapcsolathálózat elemzés társadalomföldrajzi nézőpontból. Együttműködések és generációk közötti kapcsolatok vizsgálata	
Vida Zsófia Viktória	172-189

Vida György¹

SZEGED A HAZAI NAGYVÁROSOK VERSENYÉBEN

BEVEZETÉS

A 21. század globális gazdaságában felerősödik a régiók és a települések közötti verseny. Nincs ez másként az Európai Unióban és azon belül Magyarországon sem. Hazánk településhálózatában több szinten is tapasztalatunk gazdasági versenyt (Lengyel 2010), de mivel a településszerkezet meglehetősen Budapest centrikus, így országon belül legerőteljesebb rivalizálás vélhetően a hazai nagyvárosaink között áll fenn.

A nemzetközi szakirodalomban található egységes versenyképességi jelentés, amely országokat, régiókat, településeket rangsorol (Huggins 2003). A nemzetközi példák és számos magyar kutatási eredmény (Csatári 2000, Lengyel 2001, 2003, Baranyai – Barath 2009, Szirmai 2009, Egedy 2012) ellenére hazánkban még most sincs a nyugati mintákhoz hasonló egységes versenyképességi vizsgálat (Lukovics 2008). Ugyanakkor a hatékony gazdaság- és településfejlesztés alapja, a rendszeres és jól lekövethető térbeli összehasonlítás. Ennek egyik formája a nagyvárosok versenyképességének vizsgálata.

A hazai nagyvárosaink eltérő gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek, ezért érdemes megvizsgálni, hogy egymáshoz viszonyítva mely települések sikeresebbek. Szeged gazdaságában a Szegedi Tudományegyetem és a szolgáltató szektor a meghatározó, míg Győr és Székesfehérvár esetében az exportra termelő ipar a domináns (Egedy 2012). Vajon Szeged versenyképesebb-e, mint Székesfehérvár, Kecskemét, Debrecen, Pécs vagy esetleg Győr? Milyen egymáshoz viszonyítva az eltérő gazdasági arculattal rendelkező vidéki nagyvárosaink versenyképessége?

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja Szeged komplex versenyképességének alakulását a 2006–2010 között, a főváros és a hazai nagyvárosok tükrében. Egyik hipotézisem, hogy Szeged gazdasági versenyképessége kedvező a hazai nagyvárosok tükrében. Ehhez

¹ Szegedi Tudományegyetem, Természettudományi és Informatikai Kar, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
E-mail: vidagy@geo.u-szeged.hu

kapcsolódik másik felvetésem, hogy Szeged komplexen versenyképes. Végül azt a kérdést vizsgálom, hogy a gazdasági világválság kedvezőtlenül érintette-e Szeged komplex versenyképességi rangsorában elfoglalt pozícióját.

1. A VIZSGÁLATI TERÜLET ÉS A KUTATÁSI MÓDSZERTAN

A kutatási kérdés és a hipotézisek vizsgálata előtt szükséges bemutatni a hazai településhierarchia jellemzőit, és ebben elhelyezni a hazai nagyvárosokat. Ezután a tanulmány során alkalmazott vizsgálati módszerhez szükséges a területi fejlettség és a versenyképesség mérésének módszertani áttekintését.

A magyar településhierarchia pontos feltérképezésére több próbálkozás történt a második világháborút követően. A magyar településhálózatra a főváros dominanciája jellemző, amit a regionális szerepkört ellátó nagyvárosaink csekély mértékben képesek ellensúlyozni. Ezt meghatározza a helyi és helyzeti energiák hatásai mellett a történelem, a településfejlődés és a közigazgatás szerveződése (Beluszky – Győri 2005, Kovács 2007, Enyedi 2012). A primate city hatás gazdasági vonatkozásait a települések közötti GDP különbségek is jól kimutatják (Csomós 2011).

Beluszky Pál (1999) statisztikai vizsgálatokon nyugvó munkája kimutatta, hogy fővárosunk után öt regionális szerepkörrel rendelkező nagyvárosunk van, amiből funkcióellátottság tekintetében Debrecen, Pécs, Szeged teljes értékű, míg Győr és Miskolc hiányos. Emellett a tipizálásában találhatóak megyeközpontok, középvárosok, kisvárosok és városias jellegű települések kategória is. Berényi István és Dövényi Zoltán besorolása is hasonló eredményre jutott (Beluszky 1999, Dövényi 2003).

Az öt regionális szerepkörrel rendelkező nagyváros után funkcionális ételemben előkelő helyen állnak a megyeközponti funkcióval rendelkező városok: Szombathely, Veszprém, Székesfehérvár, Kecskemét, Kaposvár, Nyíregyháza. Ezek közül több a megyeközpont a megyén túlmutató, magasabb szintű funkciókkal is rendelkezik (Beluszky 1999; Dövényi 2003). A településhierarchia meghatározásában a funkcionális ellátottság mellett fontos tényező a települések lélekszáma is (Kovács 2007). Ezt a gondolatot veszi alapul több hazai publikáció is, amikor a versenyképességi vizsgálatokban a 100 000 főnél nagyobb városokat tekinti mintának (Baranyai – Barath 2009, Egedy 2012).

Összegzésképp kijelenthető, hogy a hazai településhierarchiában a funkcionális ellátottság meghatározza az azonos szerepkörrel ellátott településeink gazdasági helyzetét is. Emellett fontos tényező a települések lélekszáma is, hisz a versenyképességhez szükséges egy kritikus tömeg. Ezért a tanulmány az iménti szakirodalmakhoz igazodva, az elemzésbe Szeged mellett a 100 000 főnél népesebb nagyvárosokat és Budapestet, mint viszonyítási alapot vette bele.

A gazdasági és társadalmi versenyképesség mérése, statisztikai vizsgálata komoly szakirodalmi áttekintést igényel. Bármelyik definiált mutató vitatható, és mindig merülnek fel kimaradt tényezők, elemek. Ezért csak bizonyos szempontok figyelembevételével lehet rangsorolni a hazai nagyvárosainkat, valamint ebben Szeged helyzetét.

Alapvetően a versenyképesség vagy területi fejlettség mérése két nagy irányra tagolódik. Több publikáció egy kiragadott mutatóval jellemezi területi különbségeket. Ilyenkor figyelmen kívül hagyja az adott jelenség többtényezős jellegét. E megközelítések előnye, hogy könnyen mérhető és nyomon követhető, mértékegysége valamilyen pénzegységben kifejezett összeg. Hátránya, hogy figyelmen kívül hagyja az adott mutatóra ható komplex folyamatokat (Dusek 2004, Nemes Nagy 2009), ami komoly módszertani és értelmezésbeli kérdéseket vet fel. A másik irány a sokdimenziós, sokmutatós jellegű tükröző komplex mutatók megalkotását tartja relevánsnak. Ez két alirányzatra tagolódik. Az egyik egyszerűbb statisztikai módszerekkel létrehozott mutatókat hoz létre, a másik viszont bonyolultabb matematikai eljárásokat (faktoranalízis, klaszteranalízis, regresszió számítás) alkalmaznak (Dusek 2004, Nemes Nagy 2009).

Az országok versenyképességének mérésére a nemzetközi szakirodalomban már több demonstrációs modell létezik. Ilyen a Cambridge-i Egyetem kutatócsoportja által megalkotott versenyképességi cylinder, az ECORYS versenyképességi fája, valamint Lengyel (2003) piramis-modellje (Lukovics 2008). A kisebb területi egységek versenyképességének mérése viszont bonyolult feladat és statisztikai kérdéseket vet fel (Pukli 2000).

Megállapítható, hogy a nemzetközi tanulmányok az országokra vonatkozó jelentések anyagait próbálták felhasználni kisebb területi egységekre: régiókra, várostérségekre, városokra is. Ebben amerikai, angliai és finn jelentések álltak az élen. Például az Egyesült Királyságban rendszeresen készülnek felmérések a brit városok helyzetéről. Ilyen többek között a States of the Cities Report, valamint Cecilia Wong munkaközösségének publikációi

és a cambridge-i Arthur D. Little Ltd. kutatásai (Lukovics 2008). Az Egyesült Királyság mellett Finnországban a térségek versenyképességének feltérképezésére Ottaviano és Pinelli (2006) vállalkoztak. Idővel az Európai Unió döntéshozói is felismerték, hogy a nagyvárosok és vonzáskörzeteik egész Európa fejlődésében kiemelkedő szerepet játszanak, ezért létrehozták a statisztikai adatokat közlő Urban Auditot [1].

Módszertanilag közös a nemzetközi tudományos munkákban, hogy mindenhol tényezőcsoportokat határolnak le, amivel próbálják a térségek fejlettségi szintjét meghatározni. Vizsgálják a termelést, a társadalmi tényezőket, infrastrukturális háttérfeltételeket, innovációt, valamint a versenyre ható fő tényezők összefüggéseit is. Számos értekezés használ súlyozást, viszont olyan kutatások is vannak, ahol a mutatók súlya egyenlő (Brekke – Sicliani – Straume 2010).

A nemzetközi kitekintés mellett több hazai megyékre, kistérségekre vonatkozó vizsgálatot elemeztem, mielőtt elkészült rangsorolásom módszertani alapja. Ezek közül több nem elsődlegesen versenyképességi elemzésnek készült, de mégis metódusban, statisztikai mutatórendszerében sok hasonlóság fedezhető fel. Lukovics (2008) szerint a publikációk közül érdemes Csatári Bálint, Cséfalvay Zoltán, Nemes Nagy József, Lengyel Imre, Rechnitzer János, Salamin Géza kutatásait kiemelni. Közösek az iménti tudományos munkákban, hogy könnyen elérhető mutatókat használtak, valamint alkalmaztak valamilyen matematikai módszert, amivel kialakítottak sorrendeket a vizsgált térségek között (Lukovics 2008). A közelmúltban is született több hazai publikáció (Baranyai – Barath 2009, Szirmai V. 2009, Egedy 2012), amely hasonló kutatási módszerrel dolgozott. A tanulmány a kompetens statisztikai mutatók kijelölésénél ezekre a szakirodalmakra támaszkodott.

A statisztikai mutatók kiválasztásánál több szempontot is figyelembe vettem, ami a felhasználható adatok körét korlátozta. Elsődlegesen az adatok elérhetősége és alkalmazhatósága volt fontos, továbbá települési szinten kellett rendelkezésre állnia 2006–2010 között éves bontásban. Így számos egyébként jól használható mutatót (népszámlálási adatok) nem vettem bele kutatásomba. Alapvetően két fő csoportba aggregáltam a versenyképességi mutatókat: gazdasági, valamint társadalmi–szociális mutatók.

A gazdasági versenyképességi rangsorhoz az alábbi mutatókkal dolgoztam: a gazdasági szervezetek száma 1000 lakosra, a bruttó hozzáadott érték egy lakosra, az export értékesítés nettó árbevétele 1000 lakosra, az értékesítés nettó árbevétele 1000 lakosra, a külföldiek által

eltöltött vendégéjszakák száma 1000 lakosra, a munkaviszonyból származó jövedelem egy adófizetőre, a települések vállalkozásainak saját tőke összege 1000 lakosra, valamint a regisztrált jogi személyiségű vállalkozások száma 1000 lakosra.

A társadalmi versenyképességi rangsor vizsgálatához az alábbi mutatókat használtam: az állandó népesség, az öregedési index, a vitalitási index, a munkanélküliek aránya, a tartós munkanélküliek (180 napnál hosszabb ideig állástalanok) aránya, a rendszeres szociális segélyben részesítettek száma 1000 lakosra, a közgyógyellátási igazolvánnyal rendelkezők száma 1000 lakosra, valamint az egyetemi, főiskolai hallgatók száma 1000 lakosra.

A primer adatokból fajlagos mutatókat alakítottam ki 2006-tól 2010-ig, majd az értékek mellé rangsorszámot rendeltem. Az így kialakított rangsorok átlagolását követően alakult ki a nagyvárosok komplex versenyképességbeli helyezései. A tanulmány során néhány jellegzetességet kifejező mutató alakulásával részletesebben is foglalkoztam. A kvantitatív kutatáshoz szükséges adatokat a KSH Területi Statisztikai Évkönyvének elektronikus adatbázisa, a VÁTI Kft. Országos Településfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerének adatbázisa adta.

2. A VERSENYKÉPESSÉG ÉRTELMEZÉSEI

A gazdasági diskurzusok közepette sokszor szó esik a versenyképességről, holott Chikán Attila és Czakó Erzsébet (2009) szerint a fogalom nem tekint vissza olyan nagy múltra, és meghatározása sok téren vitatott (Tímár 2003). Az 1980-as években az Egyesült Államokban használták először a kifejezést, majd ezután két korszakalkotó kutatás indította el az országok versenyképességének méréseit. Az első ilyen témájú kötetet Bruce S. Scott és George C. Lodge szerkesztette, majd kicsivel ezután Michael E. Porter a gyémántmodell megalkotásával vizsgálta az országok fejlődési pályájára ható tényezőket (Illés 2008, Chikán – Czakó 2009).

E tudományos munkákat követte számos publikáció, amik nemcsak nemzetállamokat, hanem régiókat, várostérségeket, sőt településeket is tipizáltak és rangsoroltak. Napjainkban a két leghíresebb, évente megjelenő nemzetközi versenyképességi rangsor a svájci székhelyű International Institute for Management Development és a World Economic Forum intézményeihez köthető. Mindkettő koncepciója azonos statisztikai módszereken nyugszik és

főként gazdasági, politikai aktoroknak készülnek (Porter – Kramer 2007, Lengyel 2010) Magyarországon a piacgazdaságba történő átmenetet követően megjelentek tudományos munkák a témában, amik a régiók és térségek fejlődésével, versenyképességével foglalkoztak (Lengyel 2003, Dusek 2004, Lukovics 2008, Nemes Nagy 2009, Chikán – Czakó 2009).

A fogalom értelmezésében a legelterjedtebb megközelítés a közgazdasági szemléletű, főként a városok versenyével összekötött versenyképesség és sikeresség felfogás (Egedy 2012). Ez a megfogalmazás többnyire az egységes versenyképességi fogalmat használja, ami így hangzik: *„a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatív magas jövedelem és relatív magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a külgazdasági (globális) versenynek ki vannak téve”* (Lengyel 2003: 278).

E szemlélet szerint a városok között versengés van az anyagi, emberi és tőkebeli javakért. Tulajdonképp a térségek sikerességének középpontjában a gazdasági növekedés áll, melyet alapvetően a GDP-vel, a munkatermelékenységgel és a jövedelmek szintjével hozhatunk kapcsolatba (Varga 2009, Lengyel 2001, 2003, 2010, Nagy 2010).

Főként az elméleti közgazdaságtan és a társadalomtudományok más képviselői ezt a nézőpontot azért kritizálják, mert a térségek közötti nem beszélhetünk tiszta piaci versenyről, ugyanis ha csődbe megy egy település, nem szüntethetik meg (Tímár 2003). Emellett számos kritika a statisztikai, módszertani problémákat emeli ki. A kutatók a sikerességet, versenyképességet mérő mutatók hibáit, hiányosságait hangsúlyozzák. Sok adat nem mutatja meg tisztán egy adott terület életszínvonalát, fejlődési szintjét. Nehéz olyan faktorokat találni, amivel hatékonyan és vitathatatlanul leképezhető egy térség sikeressége, versenyképessége (Tímár 2003, Boros 2004). A GDP például csak részben alkalmas erre, mert megállapítható, hogy ha növekedik a GDP az nem feltétlenül egyenlő az automatikus életszínvonal emelkedéssel (Palánkai 2011).

A geográfusok és szociológusok közül sokan a fogalom értelmezésének a komplexitását helyezik előtérbe. A gazdasági koncentrálódás egy sor egyéb társadalmi problémát is magával hoz, amit sokszor nem vesznek figyelembe. Ilyen tényezők többek között a nagyvárosi bűnözés és közbiztonság vagy a szegregáció, depriváció, deviancia (Boros 2004). Paradox módon a gyarapodó városokban növekszik a szegények és gazdagok közötti jövedelmi rés és a társadalmi feszültség (Enyedi 1996, 2012, Szirmai 2009).

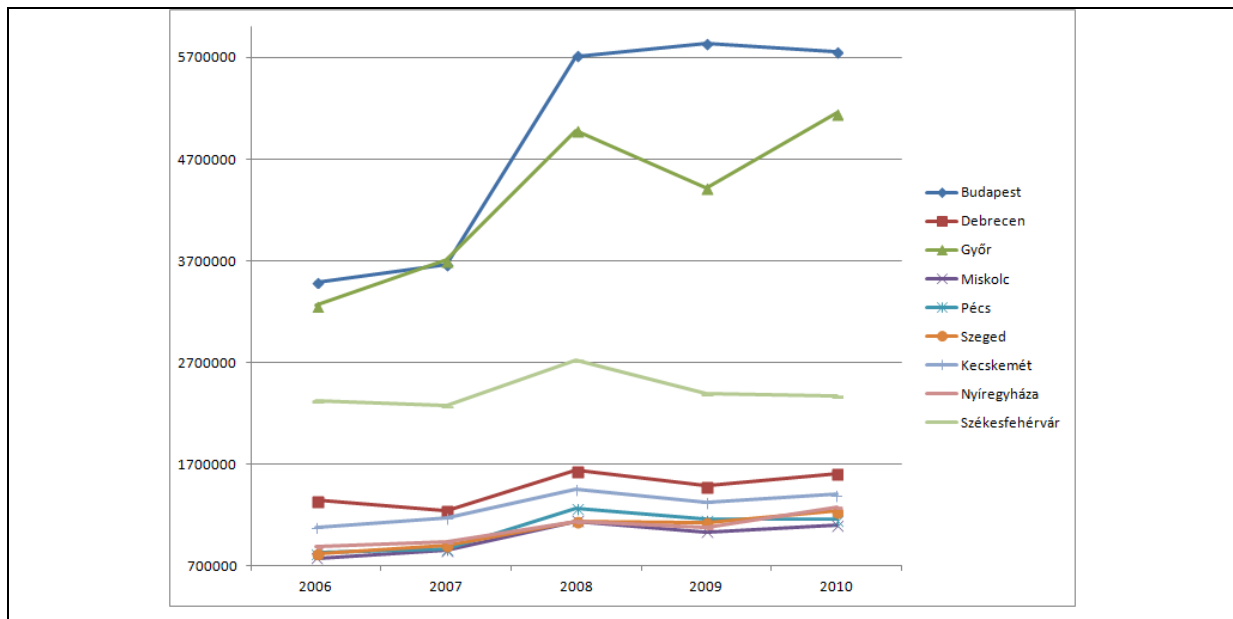

A gazdasági szemléletű felfogással szembeni kritikák rámutattak, hogy a gazdasági sikeresség nem egyenlő a sikerességgel és a gazdasági versenyképesség sem jelenti azt, hogy automatikusan „versenyképes” egy adott térség. Ennek ellenére a köztudatban még sokáig a közgazdaságtani versenyre épülő értelmezések maradnak meg. A mélyrehatóbb szemléletváltás csak hosszú folyamat eredményeként jelenhet meg.

Összességében a versenyképesség értelmezésénél nem támaszkodhatunk csak a gazdasági szemléletű megközelítésekre, mert a térségek fejlődési pályája mögött mélyebb összefüggések vannak. A GDP például csak részben alkalmas a fejlettség mérésére, hiszen például az Amerikai Egyesült Államok nemzeti össztermékből 20%-a az egészségügyből származik. Tehát a több beteg közvetetten több GDP-t termelne az amerikai gazdaságnak. Megállapítható, hogy ha növekedik a GDP, az nem feltétlenül egyenlő az automatikus életszínvonal emelkedéssel (Palánkai 2011). Ezért a tanulmány főként a versenyképesség komplex megközelítését tartja helyén valónak. A gazdaságot leképező indikátorok mellett próbál társadalmi tényezőket is belevenni a vizsgálatba.

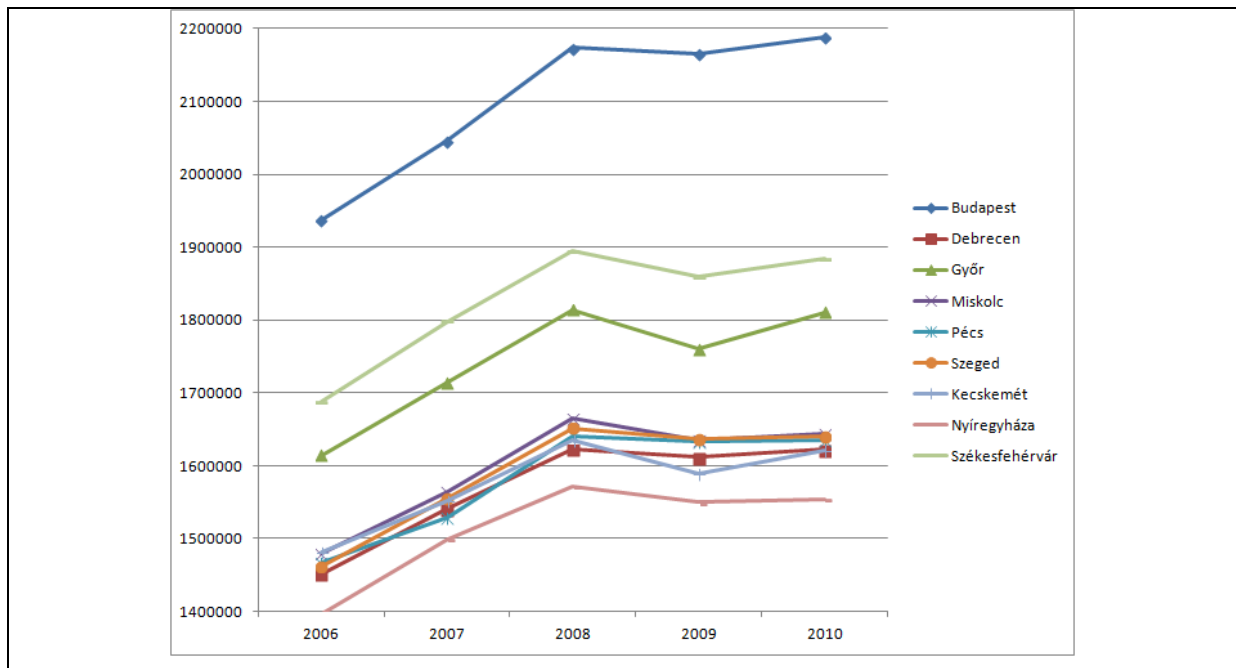
3. SZEGED GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉGE BUDAPEST ÉS A HAZAI NAGYVÁROSOK TÜRKBÉBEN

A versenyképességi vizsgálat külön foglalkozik a gazdasági és a társadalmi helyzetet tükröző indikátorokkal. A tanulmány során az összes adat részletes elemzésére nincs lehetőség, így néhány jellegzetességet kifejező mutatót emelek ki: a gazdasághoz kapcsolódó nyolcból kettőt. Ez a bruttó hozzáadott érték egy lakosra és a munkaviszonyból származó jövedelem egy adófizetőre (*1. ábra*).

*1. ábra. Bruttó hozzáadott érték alakulása egy lakosra, éves bontásban (Ft)
Forrás: VÁTI-TeIR, Számította és Szerkesztette: Vida Gy. 2013.*

Előbbi megmutatja a gazdálkodó szervezetek hozzájárulását az országban előállított bruttó hazai termékhez. A magyar gazdaság visszaesése negatívan érintette a nagyvárosokat, míg a főváros növekedése csak lelassult, majd 2010-re egy kicsit visszaesett. Budapest nagyobb gazdasági méretével egy ideig pufferelni tudta a negatív behatásokat, míg nagyvárosaink rögtön megérezték a recessziót. Ebben az is szerepet játszhat, hogy a globális gazdasági kihívásra eltérő földrajzi léptékben eltérő válaszokat adtak (Boros – Pál 2011). Győr gazdasági dinamikája kiemelkedő, a válság előtti évben már egyszer meg is előzte a főváros fajlagos értékét. Székesfehérvár viszont csökkenő tendenciát mutat, ami a világgazdaságra érzékenyebben reagáló gazdaságával magyarázhatunk (Egedy 2012 [2]). Debrecen messze lemaradva, de őrzi helyét, míg Miskolc, Szeged, Pécs, Kecskemét és Nyíregyháza között éles verseny van. A munkaviszonyból származó jövedelem részben leképezi, hogy a településen élők mennyit keresnek. A magasabb jövedelem erősen korrelál a magasabb életszínvonallal és másodlagos multiplikátor hatásként gazdaságélénkítő lehet (Lengyel 2010) (2. ábra).

2. ábra. Munkaviszonyból származó jövedelem egy adófizetőre éves bontásban (Ft)
Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

A világgpiaci helyet és a kormányzati konszolidáció nagyvárosainkban is érzékelhetően befolyásolta a jövedelmek alakulását. Mély a főváros és a nagyvárosok közötti jövedelmi szakadék, ami csak nőtt. Székesfehérvár és Győr jövedelmi viszonyai emelkednek még ki a városok versenyéből. A többi település között érdemi különbség nem fedezhető fel, Nyíregyháza elmarad a többi nagyvárostól, ami stabilizálódni látszik. Megállapítható, hogy Miskolc jövedelmi értékei 2008 előtt magasabbak voltak a másik több nagyvárosnál, viszont a gazdasági kibocsájtása elmaradt tőlük.

Ha a kiválasztott gazdasági fajlagos mutatókat rangsoroljuk, majd a rangsorokból átlagot vonunk, kialakul Budapest és a nagyvárosok gazdasági versenyképességi rangsora (1. táblázat).

Budapest és a nagyvárosok gazdasági versenyképességi rangsora										
	2006	2008	2010	Változás						
Budapest	1	1	1	1						
							2006	2008	2010	Változás
Debrecen	5	5	4	6	Debrecen	2	2	2	3	
Győr	2	2	2	2	Győr	1	1	1	1	
Miskolc	9	9	9	9	Miskolc	5	5	5	5	
Pécs	7	8	8	8	Pécs	3	4	4	4	
Szeged	8	7	7	4	Szeged	4	3	3	2	
Kecskemét	4	4	6	5						
Nyíregyháza	6	6	5	3						
Székesfehérvár	3	3	3	6						

1. táblázat. Budapest és a nagyvárosok gazdasági versenyképességi rangsora.

Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

Az adatokból megfigyelhető egy kisebb átrendeződés a vizsgált városok versenyében. Az első három pozícióban nincs változás, Budapest elsősege megkérdőjelezhetetlen. Ha azonban a változás dinamikáját nézzük, láthatjuk, hogy Székesfehérvár a jövőben hátrébb kerülhet. Érdekes, hogy Kecskemét, ahol bejelentették a Mercedes beruházást, nagyobb visszaesést ért el 2010-re. Ezzel szemben Debrecen és Nyíregyháza javítani tudott pozícióin. Itt a jövőben is további fejlődésre van kilátás, hisz Románia schengeni övezethez való csatlakozásával a két ország közötti gazdasági interakciók is nőhetnek. A másik átrendeződés Pécs és Szeged pozíciójában fedezhető fel. 2008-ig Pécs megelőzte Szegedet, de ezt követően helyet cseréltek. Miskolc a gazdasági versenyképességi összehasonlításban az utolsó helyen szerepel és a növekedési dinamikája sem kedvező.

Megállapítható, hogy a globális gazdasággal jobban integrálódó, exportra termelő nagyvárosok (Győr, Székesfehérvár) jobban megéreztek a válságot. Itt főként az autóiipari és ehhez szorosan kapcsolódó beszállító cégeket érintette a visszaesés. Ezzel szemben Szeged és Debrecen pozíciója stabil maradt, sőt kissé javítottak is.

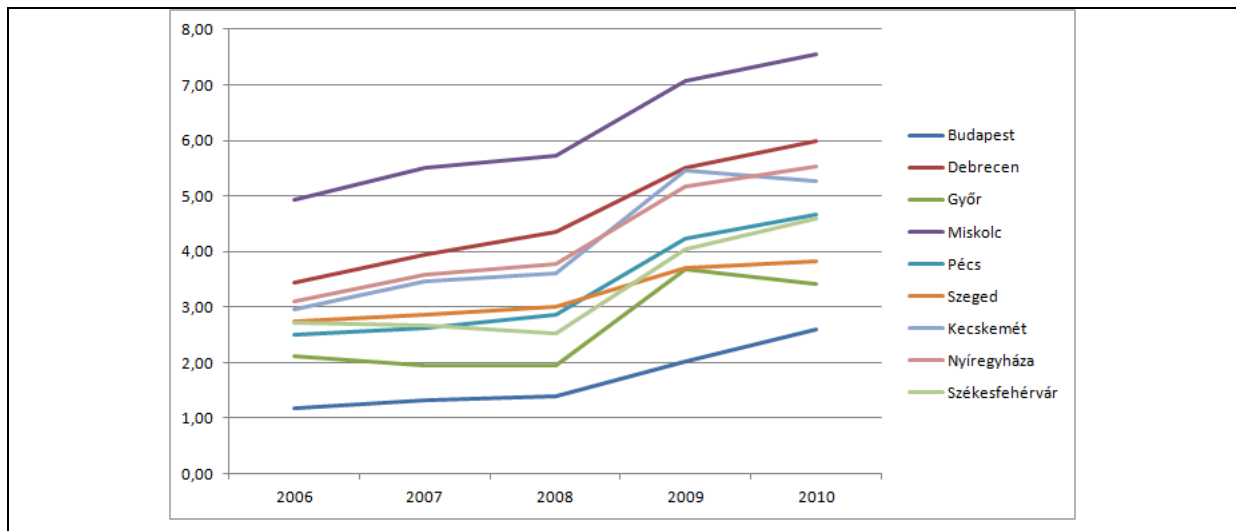
4. SZEGED TÁRSADALMI–SZOCIÁLIS VERSENYKÉPESSÉGE BUDAPEST ÉS A HAZAI NAGYVÁROSOK TÜRKÉBEN

A gazdasági pozíció mellett a társadalom és a szociális helyzet is befolyásolja egy adott közösség versenyképességét, így érdemes foglalkozni ezekkel a tényezőkkel is. A gazdasági mutatókhoz hasonlóan itt is külön elemzek pár indikátort, amelyekkel jól jellemezhető nagyvárosaink társadalmi–szociális helyzete. Ilyen például a vitalitási index, ami megmutatja, hogy milyen demográfiai folyamatok jellemzőek mintatelepüléseimre.

Magyarországon az 1980-as évektől elindult a természetes fogyás és a társadalom elöregedése. A negatív demográfiai trendek országosan jellemzők, ezen nagyvárosaink sem tudnak változtatni érdemben, hiába jelentős a pozitív vándorlási különbözetük. Nyíregyháza a relatív kedvező pozícióját annak köszönheti, hogy Szabolcs-Szatmár megyében a természetes szaporodás csak az 1990-es évek végén váltott át fogyásba és ennek kedvező hatásai most jelentkeznek (Kovács 2007). Szeged helyzete a felsőoktatási szerepe miatt ideális, ami jó hatással lehet a versenyképességre. Kulcsfeladat azonban, hogy a fiataloknak munkát tudjon biztosítani a város. Miskolc pozíciója kedvezőtlen, hiába a magas természetes szaporodás, a fiatal és képzett munkaerő elvándorol.

Amelyik nagyváros vitalitási indexe javult, ott a pozitív vándorlási egyenleg okozta a változást. Ettől eltekintve érezhető a lassú elöregedés, amit a nyugati országoktól eltérően, nem fog jelentős mértékben csillapítani a külföldről érkező bevándorlás. Ennek feltételezhetően az oka, hogy nem kínál a magyar munkaerőpiac olyan magas fizetést, ami tömegesen ide csábíthatja a külföldi munkavállalókat.

A társadalom vitalitása mellett a munkanélküliség és a szociális háló közötti összefüggések is üzeneteket hordoznak a települések társadalmi helyzetéről (3. ábra, 4. ábra).

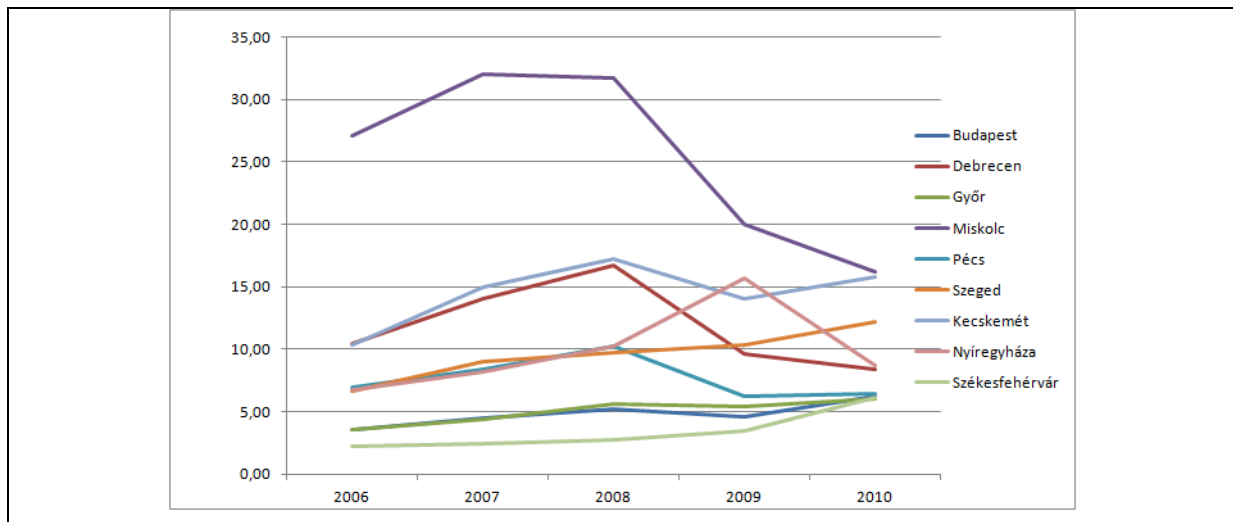

3. ábra. Munkanélküliek arányának alakulása
Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

Megállapítható, hogy 2008-ig egy enyhe növekedés volt jellemző a munkanélküliek arányában, majd ezután érezhetően megemelkedtek az értékek. Győr és Pécs 2010-re részben kezelni tudta a problémát és csökkentette a munkanélküliséget. Pécs esetében az Európa Kulturális Fővárosa cím a megugró turizmus és a nagy beruházások révén javította a foglalkoztatási statisztikákat.

Szeged esetében kisebb mértékű a munkanélküliek arányának emelkedése. Ebből a szempontból Budapest és Győrt követően Csongrád megye székhelyén a legkedvezőbb a helyzet. Ebben szerepet játszik az Szegedi Tudományegyetem, mint legnagyobb foglalkoztató és az erre épülő szolgáltatások. Ezért a jövőben a felsőoktatás kormányzati támogatásának szűkítését jobban megérezheti a város.

A munkanélküliek arányának emelkedése mellett fontos megvizsgálni, hogy a szociális segélyek hogyan változtak 2006 és 2010 között (4. ábra). Az országos politika sokszor a fiskális konszolidáció melléktermékeként a szociális juttatások csökkentését preferálja. Ez a fogyasztás csökkenésén keresztül negatív versenyképességi tényező.

4. ábra. Rendszeres szociális segélyben részesítettek száma 1000 lakosra
Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

A rendszeres szociális segélyben részesítettek számának aránya vegyes képet mutat a települések között. Észak-Magyarország és Észak-Alföld központjaiban a jelentős munkanélküliség ellenére visszaesés tapasztalható a segélyezettek számában. Ez mindenképp kedvezőtlen, még akkor is, ha itt viszonylag magas volt az ott élő rászorultak száma.

Érdekes folyamat, hogy a gazdaságilag versenyképesebb fővárosban, Győrött, valamint Székesfehérváron növekedett az arány, ami leköveti a munkanélküliség változását. Szegeden is érzékelhető egy enyhe emelkedés. Ennek oka az lehet, hogy ezeken a településeken az azt megelőző években országos átlagon alul volt a segélyezettek száma. Miskolcon viszont nagyon magas volt ez az érték, de a kormányzati konszolidáció miatt 2010-re erőteljesen lecsökkent a segélyesek száma.

A két ábrából egyértelműen következtethetünk arra, hogy Magyarországon a gazdasági válság hatására növekedett a munkanélküliség, viszont ezzel ellentétben csökkenő szociális ellátás jellemző. Alapvetően a technikai fejlődés és a robottechnika hosszú távon a munkanélküliség emelkedéséhez vezet, hiszen a költséghatékonyság miatt egyre több ember által elvégezhető munkát kiváltanak gépekkel (Pl.: hipermarketekben önkiszolgáló fizetési rendszer) (Susan 2009). Ezt a gazdasági válságok csak fokozzák, hisz a kormányzati kiadáscsökkentés a szociális háló leépítését is érinti.

Ha a mutatókat rangsoroljuk, kialakul Budapest és a nagyvárosok társadalmi és szociális versenyképességi rangsora (2. táblázat).

Budapest és a nagyvárosok társadalmi–szociális versenyképességi rangsora									
	2006	2008	2010	Változás					
Budapest	4	3	2	1					
						2006	2008	2010	Változás
Debrecen	5	6	5	7	Debrecen	3	3	3	4
Győr	1	1	1	3	Győr	1	1	1	2
Miskolc	9	9	9	9	Miskolc	5	5	5	5
Pécs	7	7	7	4	Pécs	4	4	4	3
Szeged	2	2	3	2	Szeged	2	2	2	1
Kecskemét	8	8	8	5					
Nyíregyháza	3	4	4	8					
Székesfehérvár	5	5	6	6					

2. táblázat. Budapest és a nagyvárosok társadalmi–szociális versenyképességi rangsora.
Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

A rangsorból megállapítható, hogy gazdasági változások átrendeződéseket hoztak a városok társadalmi és szociális helyzetében is. Eredményeimből az olvasható ki, hogy a főváros mutatói jelentősen javultak az öt vizsgált év alatt. Szerepet játszik ebben a reurbanizáció jelensége (Kovács 2007) és a városrehabilitációs projektek felfutása is. Nyugat-Dunántúl központja őrzi vezető helyét, és ez a jövőben is stabilnak tűnik. Székesfehérváron a gazdasági megtorpanás rányomta a bélyegét a társadalmi versenyképességre is, hiszen 2010-re visszaesést tapasztalhatunk. Nagyobb csökkenés még Nyíregyházán jelentkezik, aminek vélhetően oka a képzett munkaerő elvándorlásának felerősödése.

Szeged a gyengébb gazdasági eredményeihez képest egy kedvező társadalmi–szociális versenyképesség társul, aminek dinamikája is második a főváros mögött. Egyértelmű a versenyelőnye Debrecennel, Miskolccal, Péccsel, valamint Kecskeméttel és Nyíregyházával szemben. Szeged a Dél-Alföld szellemi, kulturális központja, ez a társadalmi versenyképességére egyértelmű hatást gyakorol. Kulcsfeladat azonban a város gazdaságának diverzifikálása (Lengyel 2010), amivel az itt kiképzett értékes munkaerőt meg lehet tartani.

5. SZEGED KOMPLEX VERSENYKÉPESSÉGE BUDAPEST ÉS A HAZAI NAGYVÁROSOK TÜRKÉBEN

Az előbbieken a tanulmány részletesen foglalkozott településeink gazdasági, valamint a társadalmi és szociális versenyképességének alakulásával 2006–2010 között. Ha átlagolom a vizsgált 16 fajlagos mutatót, majd a kiszámított értékeket sorba rendezem, kialakul Budapest és a nagyvárosok komplex versenyképességi rangsora (3. táblázat).

Budapest és a nagyvárosok komplex versenyképességi rangsora									
	2006	2008	2010	Változás					
Budapest	2	1	1	1					
						2006	2008	2010	Változás
Debrecen	6	5	6	8	Debrecen	2	2	2	4
Győr	1	2	2	2	Győr	1	1	1	1
Miskolc	9	9	9	9	Miskolc	5	5	5	5
Pécs	8	8	8	7	Pécs	4	4	4	3
Szeged	7	4	4	3	Szeged	3	3	3	2
Kecskemét	4	7	7	5					
Nyíregyháza	5	6	5	4					
Székesfehérvár	3	3	3	6					

3. táblázat. Budapest és a nagyvárosok komplex versenyképességi rangsora.
Forrás: VÁTI-TeIR alapján számította és szerkesztette: Vida Gy. 2013.

Összességében a komplex versenyképességi vizsgálatot követően a főváros és a nagyvárosok három csoportba kerültek. Budapest és Győr a városversenyben komplexen versenyképes és a világgazdasági visszaesést is részben sikeresen (kevésbé vesztesen) vészelte át. Érdeemes megjegyezni, hogy a főváros gazdasági méretével mérsékelni tudta a nemzetközi gazdasági krízis negatív hatásait, míg Győr gazdasága érzékenyebben reagált rá.

Emellett vannak olyan nagyvárosok, amik többnyire egyoldalúan versenyképesek vagy a komplexen a középmezőnyben helyezkednek el. Ilyen Debrecen, Nyíregyháza, Székesfehérvár és Szeged. Megállapítható, hogy Fejér megye székhelyének fejlődési dinamikája 2007 után erőteljesen visszaesett, ami kihathat későbbiekben a kedvező gazdasági pozíciójára is. Szeged egyoldalúan versenyképes (kedvezőtlen gazdasági, kedvező társadalmi–szociális), míg Debrecen és Nyíregyháza komplexen a középmezőnyben helyezkednek el.

A harmadik csoportot az úgynevezett versenyhátrányban lévő nagyvárosok alkotják: Kecskemét, Miskolc és Pécs. Itt mindkét tényezőcsoport kedvezőtlenebb értékekkel rendelkezik. Kecskemét kedvező gazdasági helyezésének jelentős visszaesése okozta rossz pozícióját. Kérdés, hogy a jövőben a Mercedes beruházás élénkíti, vagy elnyomja a helyi gazdaságot. A regionális szerepkörű nagyvárosaink között a versenyben Győr első helye megkérdőjelezhetetlen, míg Miskolc stabilan versenyhátrányban van. Kielezettebb verseny alakult ki Debrecen, Szeged és Pécs között. Pécs pozíciója 2010-re visszaesett, míg Debrecen és Szeged némiképp javított. Szeged komplex versenyképességében a társadalmi–szociális tényezők, míg Debrecen esetében a gazdasági mutatók a kedvezőbbek.

ÖSSZEGZÉS

A versenyképesség szakirodalmának áttekintését követően megállapítható, hogy létezik egy egységesen használt fogalom, de ez folyamatosan alakul és tisztul. Mindenesetre a jövőben szükségszerű lesz árnyaltabbá tenni a fogalom értelmezését, valamint mérését, hogy minél pontosabban le tudjuk írni egy adott térség fejlettségét.

A tanulmány célja az volt, hogy megvizsgálja Szeged versenyképességének alakulását a többi nagyvároshoz képest. Az egyik hipotézisem miszerint Szeged gazdasági versenyképessége a hazai nagyvárosok tükrében kedvező, nem bizonyosodott be. Megállapítható, hogy a városok rangsorában a nyolcadik pozíciót vette fel és ez 2010-re csak egy helyet javult. Miskolc és Pécs kivételével a főváros és az összes többi nagyváros megelőzi a gazdasági rangsorban Szegedet, így a településhierarchiában alacsonyabb szintű Kecskemét, Nyíregyháza és Székesfehérvár is.

A tanulmány másik hipotézise, miszerint Szeged komplex versenyképessége a hazai nagyvárosok tükrében kedvező, megállapításaim szerint nem bebizonyosodott be. Szeged a megvizsgált társadalmi–szociális mutatók szerint kialakított rangsorban a második vagy harmadik helyet szerezte meg Győr után. Viszont gazdasági versenyképesség szempontjából jelentős lemaradásban van több nagyvárossal szemben. Ezért besorolásom alapján Szegedről elmondható, hogy az egyoldalúan versenyképes városok csoportjába tartozik.

A kutatási kérdésem, miszerint a gazdasági világválság negatívan érintette-e Szeged komplex versenyképességi rangsorában elfoglalt pozícióját, megállapításaim szerint nem bizonyosodott be. A gazdasági és a társadalmi–szociális mutatók és a rangsorok, majd időbeli változását vizsgálva megállapítható, hogy Szeged komplex versenyképességi pozíciója javult a többi nagyvároshoz képest. A kedvezőbb helyezését egyértelműen a társadalmi–szociális eredményeinek köszönheti, viszont a jövőben érdemes lenne a gazdasági versenyképességen is javítani, ha komplexen versenyképes nagyváros szeretne lenni.

Elmondható, hogy a közeljövőben a nagyvárosok versenyében meghatározó szerepe lesz a központi- és a helyi várospolitikáknak, a versenyelőnyök helyi kihasználásának és az eltérő gazdaságélénkítés sikerességének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BARANYAI B. – BARATH G. 2009: A várostérségek gazdasági és társadalmi versenyképességi rangsora. In: SZIRMAI V. (szerk.): A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs: 191-202.
2. BELUSZKY P. 1999: Magyarország településföldrajza. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs: 584.
3. BELUSZKY P. – GYÓRI R. 2005: Magyar városhálózat a 20. század elején. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs: 93-200.
4. BOROS L. 2004: A városverseny igazi vesztesei. In: Barton G. – Dormány G. (szerk.): II. Földrajzi konferencia CD SZTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged: 7.
5. BOROS L. – PÁL V. 2011: A gazdasági válság hatásai és a rá adott válaszok különböző földrajzi léptékeken. Földrajzi Közlemények 135 (1): 17-32.
6. BREKKE, K. R. – SICLIANI L. – STRAUME, O. R. 2010: Price and quality in spatial competition. *Regional Science and Urban Economics* 40 (6): 471-480.
7. CSATÁRI B. 2000: Kísérlet a magyarországi kistérségek komplex fejlődési típusainak meghatározására. In: DÖVÉNYI Z. (szerk.): Alföld és a nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. MTA FKI. Budapest: 151-167.
8. CHIKÁN A. – CZAKÓ E. 2009: Versenyben a világgal. Akadémiai Kiadó, Budapest.
9. CSOMÓS GY. 2011: A közép-európai régió nagyvárosainak gazdaságirányító szerepe. *Tér és Társadalom* 25 (3): 129-139.
10. DÖVÉNYI Z. 2003: Településrendszer. In: PERCZEL GY. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest: 521-564.
11. DUSEK T. 2004: A területi elemzések alapjai. *Regionális Tudományi Tanulmányok* 10. ELTE, Budapest.
12. HUGGINS, R. (2003): Creating a UK Competitiveness Index: Regional and local Benchmarking. *Regional Studies* 1: 89-96.
13. ENYEDI GY. 1996: Regionális folyamatok Magyarországon. Etr sorozat, Budapest.
14. ENYEDI GY. 2012: Városi világ. Akadémiai Kiadó, Budapest.
15. EGEDY T. 2012: A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon. *Földrajzi Közlemények* 136 (4): 420-438.
16. KOVÁCS Z. 2007: Népeség-és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
17. ILLÉS I. 2008: Regionális gazdaságtan – Településfejlesztés. Typotex Kiadó, Budapest.
18. LENGYEL I. 2001: Megjegyzések az alföldi régiók versenyképességének megítéléséhez. In: CSATÁRI B. - TÍMÁR J. – RAKONCZAI J. (szerk.): Alföldi tanulmányok 2000-2001 XVIII. Kötet, Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba: 64-87.
19. LENGYEL I. 2003: Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon. JATEPress, Szeged.

20. LENGYEL I. 2010: Regionális gazdaságfejlesztés. Akadémiai Kiadó, Budapest.
21. LUKOVICS M. 2008: Térségek versenyképességének mérése. JATEPress, Szeged.
22. NAGY E. 2010: A tőkeáramlás és a globális kereskedelem földrajzi dimenziói. In. MÉSZÁROS R. – BOROS L – NAGY E. – NAGY G. – PÁL V.: A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest: 87-118.
23. NEMES NAGY J. 2009: Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest.
24. OTTAVIANO, G. L. P. – PINELLI, D. 2006: Market potential and productivity: Evidence from Finnish regions. *Regional Science and Urban Economics*. 36 (5): 636-657.
25. PALÁNKAI T. 2011: A gazdasági integráció hatásai-költségek és hasznok. In. PALÁNKAI T.-KENGYEL Á.-KUTASI G. – BENCZES I.- NAGY SÁNDOR GY. (szerk.): A globális és regionális integráció gazdaságtana, Akadémiai Kiadó, Budapest: 263-350.
26. PORTER, M. E. – KRAMER; M. R. 2007: Stratégia és társalom. *Harvard Business manager* 2: 6-20.
27. PUKLI P. 2000: A gazdaságstatisztika regionális mutatószámai. In. Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): Versenyképesség – regionális versenyképesség. SZTE GTK Közleményei, JATEpress, Szeged: 235-244.
28. SUSAN G. 2009: Lugánói tanulmány. Kairosz kiadó, Budapest.
29. SZIRMAI V. 2009: A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői. Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs.
30. TÍMÁR J. 2003: A városverseny, várossiker elméleti kérdései. In: TÍMÁR J. – VELKEY G. (szerk.): Várossiker alföldi nézőpontból. MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba-Budapest: 8-24.
31. VARGA A. 2009: Térszerkezet és gazdasági növekedés. Akadémiai Kiadó, Budapest.

INTERNETES FORRÁSOK

[1]http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/city_urban/urban_audit_data_collections, Urban Audit [Letöltés ideje 2013 mar. 22.]

[2]<http://www.origo.hu/hirmondo/uzletinegyed/ceg/20080625-miert-mennek-el-magyarorszagrol-a-cegek.html> [Letöltés ideje 2013 okt. 12.]